ARUODAI

LITUANISTIKOS PAVELDO INFORMACINĖ SISTEMA

Leidinį rėmė
LIETUVOS VALSTYBINIS MOKSLO IR STUDIJŲ FONDAS

Sudarė
Daiva Vaitkevičienė

Tekstą rašė
Gertrūda Naktinienė, Vilija Sakalauskienė,
Zita Šimėnaitė, Jurgita Ūsaitytė,
Daiva Vaitkevičienė, Vykintas Vaitkevičius,
Žilvytis Šaknys

Redaktorė
Jūratė Pajėdienė

Viršelio autorius
Gytis Juodėnas

Dailininkas
Rokas Gelažius

Logotipus kūrė
Algimantas Kensminas, Gytis Juodėnas

© Daiva Vaitkevičienė, 2006
© Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006

LITUANISTIKOS PAVELDO INFORMACINĖ SISTEMA

LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
MATEMATIKOS IR INFORMATIKOS INSTITUTAS

Projektą „RaSa: Lietuvių dvasinės kultūros raiškos: etnologijos, istorijos, kalbos šaltinių elektroninis sąvadas“ (2003-2006) rėmė
LIETUVOS VALSTYBINIS MOKSLO IR STUDIJŲ FONDAS

ARUODAI

Aruodai – tai informacinė sistema, skirta lituanistikos paveldui kaupti. Simbolinis pavadinimas *Aruodai* reiškia, kad čia kaip į aruodus pilami, saugomi ir iš čia vėl semiami lietuvių kultūros grūdai.

Aruodai sukurti 2003–2006 metais pagal Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto, Lietuvių kalbos instituto, Lietuvos istorijos instituto ir Matematikos ir informatikos instituto bendrą projektą. Projektą parėmė Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas.

2006 metais *Aruoduose* pristatomos penkios mokslo sritys – archeologija, etnologija, folkloristika, istorija ir kalbotyra. Šių mokslo sričių duomenys ir yra pateikiami *Aruoduose.*

Aruodus sudaro devynios integralios saugyklos:

Aruodų pagrindinė saugykla

Vaizdo ir garso archyvas

Personalijų bankas

Terminų tezauras

Bibliografijos katalogas

Sisteminis raktažodžių vardynas

Geografijos bankas

Lietuvių pasakojamosios tautosakos elektroninis katalogas

Lietuvių liaudies dainų elektroninis katalogas

Žirgo temai skirti duomenų rinkiniai *Aruoduose*.

Visos *Aruodų* saugyklos yra savarankiškos, tačiau sudarydamos bendrą sistemą yra tarpusavyje sujungtos, todėl vartotojas, ieškodamas reikalingos informacijos, gali keliauti iš vienos saugyklos į kitą.

2006 metais *Aruodų pagrindinėje saugykloje* yra daugiau kaip 1760 visatekščių įrašų. Juos papildo 2600 *Vaizdo ir garso archyvo* įrašų, 2500 *Terminų tezauro* įrašų ir 910 straipsnių, 1400 *Personalijų banko* įrašų ir 266 straipsniai, 3070 *Bibliografijos katalogo* įrašų, 27 100 *Geografijos bank*o įrašų, 1151-os pasakos ir 361-os dainos tipų aprašymai.

Aruodų paieškos sistemą sudaro *bendroji paieška*, leidžianti ieškoti duomenų pagal visus pagrindinius kriterijus (raktažodis, mokslinis terminas, asmuo, vieta, metai, amžius, laikotarpis, bet koks žodis), *leidinių paieška*, *rankraščių fondų paieška* bei *tipologinė paieška*.

Siekiant vartotojui parodyti į *Aruodus* patekusių duomenų visumą, duomenys grupuojami į rinkinius: siūloma net 80 įvairaus dydžio rinkinių ir rinkinėlių.

Integrali įvairių mokslo sričių informacinė sistema suteikia galimybę rasti daugybę įvairių duomenų vartotoją dominančiu klausimu. Pavyzdžiui, projekto metu buvo sukaupta įvairių lituanistikos duomenų apie žirgą kolekcija: *Aruoduose* rasime arklių vardus, etnografines arklių nuotraukas ūkio darbų ir švenčių metu, juostas su „žirgelio“ ornamentu, pasakas ir dainas apie žirgą, archeologinius žirgų kapus, žirgo aprangos detales ir pan.

Žąslų laužtukas iš Graužių. *Senovės lietuvių papuošalai* 2. Vilnius, 1966, pav. 164.

KALBOTYRA

Aruodų informacinėje sistemoje yra pateikiama įvairių etnokultūrinio pobūdžio lietuvių kalbos duomenų; jų apimtis įvairuoja nuo trumpų vieno sakinio tekstelių iki ilgų senosios raštijos fragmentų (iš viso virš 660 vienetų).

2006 metais *Aruoduose* kalbos duomenis atstovauja:

- į bendrinę kalbą transponuotos tarminių pasakojimų atkarpos ir jų garso įrašai iš Lietuvių kalbos instituto Tarmių archyvo
- į bendrinę kalbą transponuoti liaudiški augalų pavadinimai su sakiniais iš „Lietuvių kalbos žodyno“ kartotekos bei skenuoti vaizdai kortelių, kuriose tie sakiniai yra užrašyti fonetine transkripcija
- vaizdingosios leksikos (jaustukų, ištiktukų) rinkiniai iš rengiamo „Kupiškėnų žodyno“ kartotekos ir „Lietuvių kalbos žodyno“

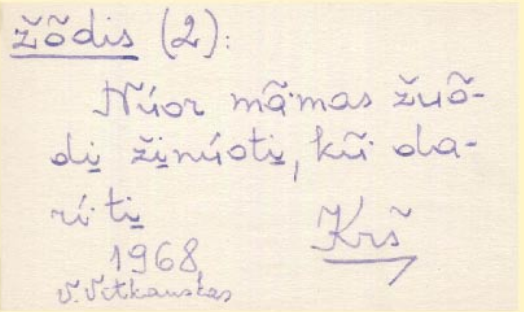

PAVADINIMAS: Kalbininko Vytauto Vitkausko užrašyta kortelė

KLASIFIKACIJA: KALBOTYRA | LEKSIKOLOGIJA | ŽODIS | **BENDRINIAI ŽODŽIAI**

KLASIFIKACIJA: KALBOTYRA | SINTAKSĖ | **SAKINIAI**

RŪŠIS: RANKRAŠČIAI | KORTELĖS | **LIETUVIŲ KALBOS ŽODYNO KORTELĖS**

FIKSUOTOJAS: Vytautas Vitkauskas

FIKSAVIMO METAI: 1968

IDENTIFIKUOTA FIKSAVIMO VIETA: Kuršėnai, m., Kuršėnų miesto sen., Šiaulių r. sav., Šiaulių apskr., Lietuvos Respublika

FIKSAVIMO VIETA PAGAL ŠALTINĮ: Kuršėnai

ARCHYVINIS ŠALTINIS:
LKŽ kartoteka, LKI

Lietuvių kalbos žodyno duomenis iliustruoja Lietuvių kalbos instituto LKŽ kartotekos kortelės

- pavardės iš istorinių rankraštinių šaltinių ir gyvojoje kalboje vartojamų pavardžių kartotekos
- mitologiniai vietovių pavadinimai iš vietovardžių kartotekos
- arklių vardai iš zoonimų kartotekos
- tikėjimai iš „Lietuvių kalbos žodyno“
- originalūs (neverstiniai) intarpai M. Daukšos *Katekizme*
- antonimų poros
- arklių pavadinimų leksemos ir apibūdinimai senosios raštijos autorių kūriniuose ir „Lietuvių kalbos žodyne“
- vyro ir moters vaizdavimas senosios raštijos autorių kūriniuose ir kt.

Pateikiami duomenys priklauso vienam ar net iš karto keliems teminiams rinkiniams, pavyzdžiui, arklių pavadinimai, apibūdinimai, arklių vardai, antonimų poros, sinonimų eilės, frazeologizmai su šiais žodžiais yra nedidelių kalbinių rinkinių elementai, kurie priklauso didesniam *Aruodų* rinkiniui *Žirgas lietuvių etninėje kultūroje*.

Personalijų banke yra išsamiai aprašyti 96 su kalbotyra susiję asmenys (kalbininkai, senųjų raštų autoriai, kalbos duomenų rinkėjai, pateikėjai ir kt.).

Terminų tezaure pateikta 180 kalbotyros terminų straipsnių su reikšmių apibrėžimais ir kita informacija.

Bibliografijos kataloge pateikti lietuvių kalbotyros darbų bibliografiniai įrašai (600 vnt.). Iš gausios lietuvių kalbotyros bibliografijos buvo atrinkti leidiniai ar straipsniai, turintys sąsajų su *Aruodų* informacine sistema – čia pateikiamų duomenų šaltiniai, mokslo darbai, kurių teiginiai panaudoti komentaruose, *Personalijų banke* aprašytų asmenų pagrindinės publikacijos ir pan.

PAVADINIMAS: Leksema „arklys“ K. Lukausko "Pamoksluose"

PRIKLAUSO DUOMENŲ RINKINIUI: Arklio pavadinimų fiksacijos senųjų lietuviškų raštų autorių darbuose

ANOTACIJA: Čia pateikiamos ištraukos iš Kiprijono Lukauskio "Pamokslų" (1797), kuriose užfiksuota leksema „arklys“.

TURINYS:
arklių prižiūrėtojas [łayka unt jo... arklu priweyzdietoi]
arklys [arklis ... łabay nuiłsintas be atsiputima pagirditas, tujaus gayszta]
arklį praryti [arkli yr Źmogu prarity gale]
arkliai [arkley inieką pawirsta]
su arkliais, vežimas [kada wezima su arkleys pazicioi kam]
arklį kas turi [Turia kas arkli, arba norawista, arba kalieka ing darba ne iźgalinti]
iki arklio [nuog łunką iki dirza, nuog dirza iki arkle]
nuo arklių inirtintų [Źmogus girtas kayp wezimas nuog inirtintu arklu cionay yr sionay mietlotas buna]
nuo arklių sutrypti [nuog tun paciu arklu sutripti unt wietos pasilika]
iš arklio nupulti [isz arklu nupuole]

Senųjų raštų duomenys *Aruoduose* pateikti teminiu pagrindu

FOLKLORISTIKA

Lietuvių folkloras ir folkloristika *Aruoduose* pristatomi įvairiais aspektais, pasitelkiant mokslinius tyrimus ir pačius šaltinius, tautosakos garso įrašus, vaizdinę medžiagą. Pagrindinėje saugykloje 2006 m. yra daugiau kaip 600 įvairių tautosakos tekstų, tarp jų didžiuma pasakos, sakmės ir dainos. Paminėtina leidinio *Lietuvos rašytojų surinktos pasakos ir sakmės* medžiaga (187 vnt.), kalendorinių dainų kolekcija (virš 100 vnt.), teminiai tautosakos kūrinių rinkiniai (*vilkas, žirgas, akys* – virš 240 tekstų).

Vaizdo ir garso archyve yra 200 fotonuotraukų, 54 folkloro garso įrašai. Vaizdo duomenų kolekciją sudaro visų Lietuvos etnografinių regionų ir Baltarusijos

VAIZDAI

PAVADINIMAS: Bronislava Kerbelytė užrašo padavimą apie Lokavos piliakalnį iš Prano Žukausko (Vegerių k., Mažeikių r.)

KLASIFIKACIJA: FOLKLORISTIKA | FOLKLORO RINKIMAS | **FOLKLORO RINKĖJAI**

KLASIFIKACIJA: FOLKLORISTIKA | **FOLKLORO RINKIMAS**

KLASIFIKACIJA: FOLKLORISTIKA | FOLKLORO GYVAVIMAS | **FOLKLORO ATLIKĖJAI**

RŪŠIS: FOTONUOTRAUKOS

FIKSUOTOJAS: Kazys Grigas

FIKSAVIMO METAI: 1964

Vaizdo ir garso archyve yra 200 Lietuvių tautosakos rankraštyno fototekos nuotraukų

PAVADINIMAS: Daina V1289 [Užtekėjo šviesi saulelė rytelio]

PRIKLAUSO DUOMENŲ RINKINIUI: Akys lietuvių tautosakoje

ANOTACIJA: Užsėdo Galenutė už stalo. Dūsaudama savo tėvelius budino. Tesikelia tėvelis. Jis nesikels: suspaudė eglės lentelės, prislėgė žemė širdelę, užžėlė žole akelės.

TURINYS:
Užtekėjo šviesi saulelė rytelio

MOKSLINĖ KLASIFIKACIJA: FOLKLORISTIKA | TAUTOSAKA | DAINUOJAMOJI TAUTOSAKA | LIAUDIES DAINOS | VESTUVIŲ DAINOS | **JAUNOSIOS GRAUDINIMO DAINOS**

TIPOLOGIJA: **V 1289 Kad užtekėjo šviesi saulutė**

Aruoduose pristatomas ne vienas tautosakos duomenų rinkinys

folkloro pateikėjų Gervėčiuose fotonuotraukų pluoštai bei *Jurgio Dovydaičio fotografijų rinkinys* iš Lietuvių tautosakos rankraštyno. Pateikiama reprezentacinė įvairių tautosakos žanrų garso įrašų kolekcija *Tautosakos panorama*.

Terminų tezaure yra apie 250 folkloristikos terminų. Kuriant folkloristikos šaką daugiausia orientuotasi į folkloro rūšis ir žanrus; be tautosakos čia taip pat pristatomi instrumentinio folkloro bei šokių ir žaidimų folkloro žanrai, taip pat ir muzikos instrumentai. 70 terminų aprašyti straipsniais, pateikiant folkloro žanrų pavyzdžius.

Personalijų banke dauguma su folkloristika susijusių asmenų yra tautosakos pateikėjai ir užrašytojai, kadangi jie yra glaudžiausiai susiję su *Aruoduose* pateikiamais duomenimis. Taip pat čia pateko folkloro tyrinėtojų, skelbėjų, transkribuotojų pavardės. 50 asmenų, susijusių su folkloristika, yra aprašyti išsamiai.

Bibliografijos kataloge yra virš 700 folkloristikos leidinių ir straipsnių įrašų. *Bibliografijos kataloge* įdiegus folkloristikos rubrikas (atitinkančias terminų tezauro folkloristikos šaką) leidinių galima ieškoti pagal specifinius folkloristikos terminus.

Atskiras folkloristų darbo baras *Aruoduose* – tautosakos katalogai: *Lietuvių pasakojamosios tautosakos elektroninis katalogas* ir *Lietuvių liaudies dainų elektroninis katalogas*.

ARCHEOLOGIJA

Aruoduose pateikiami Lietuvos archeologijos duomenys apie gamtinius ir kultūrinius regionus, archeologines vietas, radinius, jų rekonstrukcijas ir interpretacijas, archeologus-tyrėjus ir kita. *Aruodai* teikia galimybę formuoti iki šiol dažnai išbarstytų skirtingų kultūros šaltinių rinkinius, todėl archeologija, dalindamasi turimais savo duomenimis, ir pati praturtėja *Aruoduose* esančiais istorijos, etnologijos, folkloro ir kalbos duomenimis.

Aruodų pagrindinėje saugykloje pristatomos:

1) archeologinės vietos (jų lokalizacija, chronologija, fiziniai parametrai, mokslinė klasifikacija ir komentarai, tyrimų rezultatų turinys, ryšys su kitais paveldo objektais ir kt.), pvz., *Punios piliakalnis*, *Kauno pilis*;
2) archeologiniai kompleksai, pvz., *Kernavės*, *Tauragnų-Taurapilio archeologijos paminklų kompleksai*;
3) teorinio pobūdžio archeologinės realijos, pvz., *indoeuropiečiai*.

Dauguma duomenų atrinkti ir pateikti naudojant publikuotus šaltinius, nors pasitelkta ir rankraštinių šaltinių. Galimybę *Aruoduose* pristatyti origina-

PRIKLAUSO DUOMENŲ RINKINIUI: Santakos pilkapių (Vilniaus r.) tyrimų duomenys

ANOTACIJA: 4/5-6 a. Rytų Lietuvos pilkapių kultūros paminklas. Rasta griautinių ir degintinių kapų.

TURINYS:
2000 m. archeologiniai tyrimai [santrauka anglų kalba]
2000 m. archeologiniai tyrimai [informacija ATL leidiniui]
2000 m. antropologiniai tyrimai [rezultatai]
2000 m. archeologiniai tyrimai [radinių sąrašas]
2000 m. archeologiniai tyrimai [išvados]
2000 m. archeologiniai tyrimai [griautinis kapas 1]
2000 m. archeologiniai tyrimai [griovys]
2000 m. archeologiniai tyrimai [akmenų vainikas]
2000 m. archeologiniai tyrimai [sampilo pjūvio stratigrafija]
2000 m. archeologiniai tyrimai [pilkapio 1 sampilas ir pagrindas]
2000 m. archeologiniai tyrimai [pilkapis 1 prieš tyrinėjimus]
2000 m. archeologiniai tyrimai [įvadas]

VAIZDO/GARSO DUOMENYS:
Santakos pilkapių grupės (Vilniaus r.) planas
Santakos pilkapių (Vilniaus r.) tyrinėjimai 2000-2003 m.
Santakos pilkapių (Vilniaus r.) tyrinėjimai 2000-2003 m.
Santakos pilkapių (Vilniaus r.) tyrinėjimai 2002 m.
Buivydžių apylinkių (Vilniaus r.) archeologijos paminklų žemėlapis

Santakos pilkapio Nr.1 archeologinių tyrimų ataskaitos struktūra *Aruoduose*

Pav. 59. Antkaklės. 1 šaukštinė antkaklė, rasta Kalniškiuose, Ariogalos vls., Kėdainių aps., 2 dėželinė antkaklė, rasta Paprūdžiuose, Kelmės vls., Raseinių aps.

PAVADINIMAS: Antkaklės iš Kalniškių (Raseinių r.) ir Paprūdžių (Kelmės r.) kapinynų

KLASIFIKACIJA: ARCHEOLOGIJA | ARCHEOLOGINIAI RADINIAI | KOSTIUMAS | PAPUOŠALAI | ANTKAKLĖ

ORIGINALI ANTRAŠTĖ: Pav. 59. Antkaklės. 1. Šaukštinė antkaklė, rasta Kalniškiuose, Ariogalos vls., Kėdainių aps., 2. Dėželinė antkaklė, rasta Paprūdžiuose, Kelmės vls., Raseinių aps.

Archeologijos pavyzdys iš *Vaizdo ir garso archyvo* (fragmentas)

lią archeologinę dokumentaciją – archeologinių tyrimų ataskaitas – iliustruoja 2000 m. tyrinėto IV–V a. Santakos pilkapio 1 (Vilniaus r.) tyrimų ataskaita (archeologijos objektas *Santakos pilkapynas*).

Aruodų pagrindinėje saugykloje jau yra pateikta virš 300 archeologijos srities įrašų.

Archeologijai nepaprastai svarbus *Vaizdo ir garso archyvas*, kuriame saugomi archeologinių tyrimų brėžiniai, fotonuotraukos ir kt. Į šį archyvą pateko leidinių „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje“ (1966–2003) bei prof. Jono Puzino studijos „Naujausių proistorinių tyrinėjimų duomenys“ (1938 m.) iliustracijos (iš viso apie 600 vaizdų). Jos nuo šiol lengvai prieinamos ir nesunkiai randamos pasinaudojant *Aruodų* bendrąja paieška.

Projekto metu sukurta *Terminų tezauro* archeologijos terminų šaka, apimanti apie 2000 terminų; iš jų apie 400 yra aprašyti atskirais straipsniais. Tai galima laikyti svarbiu žingsniu siekiant archeologijos mokslo objekto apibrėžimo ir aukštesnio standartizacijos lygmens.

Personalijų banke yra nurodyta daug su Lietuvos archeologija susijusių asmenų pavardžių. Išsamiai aprašyta 45 asmenų veikla.

Bibliografijos kataloge pradėta kaupti Lietuvos archeologijos bibliografija: leidinių, straipsnių, iliustracijų įrašai. Aprašyti visi leidinio *Lietuvos archeologija* (1979–2005) tomai ir straipsniai, bendras archeologijos srities įrašų skaičius siekia 500.

Aruodai teikia puikias šiuolaikines galimybes skleisti klasifikuotą bei skaitmenine metakalba aprašytą tekstinę, vaizdinę ir garsinę archeologinę informaciją.

ISTORIJA

Istorijos duomenys *Aruoduose* reprezentuoja dvi pagrindines temas – *Vyčio istorija* ir *Žirgas Lietuvos istorijoje;* iš viso pateikiama 62 *Aruodų pagrindinės saugyklos* įrašai. Didesnę jų dalį sudaro naratyviniai istorijos šaltiniai, pvz., *Vytauto Didžiojo laiškai*, *1664 m. lietuviška priesaika*, tarp jų – šaltinių originalai, vertimai, nuorašai ir net kūrybinės interpretacijos (pavyzdžiui, *Legenda apie Kęstutį ir Birutę*). Pagrindinėje saugykloje pateikiama šiek tiek ir „regimų" istorijos objektų, pvz., *Paminklas kunigaikštienei Birutei (Lauksodžio k., Pakruojo r.)*, *Vytauto Didžiojo kapas*, *1764 m. Punios bažnyčios (Alytaus r.) jurisdikos planas.*

Aruoduose esantis *Vaizdo ir garso archyvas*, kuriame kol kas pateikiama tik apie 80 istorinių vaizdo duomenų, atskleidžia puikias galimybes kaupti teminius istorinių vaizdų rinkinius ir interaktyvioje terpėje sąsajomis sieti juos tiek su istoriniais tekstais, tiek su archeologijos, etnologijos, folkloro ir kalbos objektais.

Terminų tezaure sukurta atskira Lietuvos istorijos terminų šaka, sudaryta iš 280 terminų, iš jų 60 aprašyti straipsniais. Tai pirmas bandymas tokia forma klasifikuoti istorijos duomenis.

PAVADINIMAS: Legenda apie Kęstutį ir Birutę

ANOTACIJA: 16 a. į Lietuvos metraščius įtrauktas epinis pasakojimas apie Kęstučio ir Palangos vaidilutės Birutės vedybas.

TURINYS:
M. Petrauskas. Birutė
L. A. Jucevičius. Žemaičių žemės prisiminimai
S. Valiūnas. Birutė
Kęstutis, viešpataudamas... (pagal Bychovco kroniką)
Y panuiuczy Kestutiu... (pagal Bychovco kroniką)
Apie Kęstučio santuoką (pagal M. Strijkovskio kroniką)
O małżeństwie Kiejstutowym (pagal M. Strijkovskio kroniką)

MOKSLINĖ KLASIFIKACIJA: ISTORIJA | Valstybė | Valdovo institucija | **Didysis kunigaikštis**

MOKSLINIS KOMENTARAS Legenda apie Kęstučio ir Birutės vedybas – vienas iš lietuvių istorinio epo pasakojimų, patekusių į Lietuvos metraščius.

MOKSLINIS KOMENTARAS Legenda apie Birutę tapo besiformuojančio lietuvių epo dalimi, kartu ir vienu romantiškiausių pagoniškosios epochos aidų vėlesnėje Lietuvos kultūroje ir istorijoje.

Vieną istorijos objektą kartais reprezentuoja visa naratyvinių šaltinių grupė.
Pavyzdys – objekto *Legenda apie Birutę ir Kęstutį* fiksacijos

VARDAS: Jogaila

VARIANTAI: Vladislovas

Krikšto vardas

GIMIMO METAI: apie 1351

GIMIMO VIETA: Vilnius,

Prielaida.

MIRTIES METAI: 1434

MIRTIES VIETA: Gorodokas, Lvovo sritis

PALAIDOJIMO VIETA:

Krokuva, Vavelio katedra

RYŠYS SU KITAIS ASMENIMIS: Tėvas Algirdas, dėdė Kęstutis, broliai Skirgaila, Švitrigaila, pusbroliai Vytautas, Žygimantas Kęstutaitis, žmona Jadvyga, sūnus Kazimieras

PASTABOS: Lietuvos didysis kunigaikštis, Jogailaičių dinastijos pradininkas

(2)

1 Lietuvos didžiojo kunigaikščio Jogailos portretinis antspaudas

2 Jogailos – Lenkijos karaliaus – antspaudas

Personalijų bankas yra patogi saugykla duomenims apie istorines asmenybes kaupti. Jogailaičių dinastijos pradininko Jogailos aprašymo fragmentas

Personalijų banke yra 42 žymioms Lietuvos istorijos asmenybėms skirti straipsniai. Čia galima rasti žinių apie Lietuvos didžiuosius kunigaikščius Gediminą ir Jogailą, Gediminaičių ir Jogailaičių dinastijas, Goštautų giminę, didžiojo prūsų sukilimo vadą Herkų Mantą, Lietuvos karaliaus Mindaugo žmoną Mortą ir kt. *Personalijų bankas* galėtų tapti pagrindu kuriant interaktyvų istorinių Lietuvos asmenybių žinyną.

Šiandien *Aruoduose* Lietuvos istorijos duomenys pristatomi kukliai – dar tik formuojasi poreikis skaitmeninti ir klasifikuoti istorijos mokslo duomenų masyvus ir padaryti juos lengvai pasiekiamus visiems besidomintiems – ir specialistams, ir visuomenei.

Vytis Vilniaus Aušros vartų fasade (XVI a.). V. Vaitkevičiaus nuotr.

ETNOLOGIJA

Didžiausias etnologų indėlis į *Aruodus* yra šiuolaikinio etnologijos mokslo poreikius atitinkančios klasifikacijos sukūrimas ir įdiegimas informacinėje sistemoje. Lietuvos etnologijos šaltinių klasifikacija parengta remiantis Lietuvoje atliktais teminiais kultūros skirstymais, kurie buvo pateikiami K. Griniaus, P. Būtėno, J. Balio etnografinių šaltinių rinkimo programose, etnologijos mokslą apibendrinančiuose Lietuvos, Latvijos, Baltarusijos ir Suomijos leidiniuose, Vokietijoje ir Lietuvoje leistose etnologijos bibliografijose. Labai svarbus šaltinis rengiant šią klasifikaciją buvo George'o Peterio Murdocko iniciatyva parengta antropologinė kultūros sričių klasifikacija, skirta skirtingų kultūrų palyginimams.

Etnologijos duomenų klasifikacija sudaro *Terminų tezauro* etnologijos šaką (iš viso 200 terminų ir jų straipsnių). Duomenys skirstomi į 16 kultūros sričių:

- bendruomenė, teisė, valstybė
- šeima ir giminystė
- žmogaus lytis ir amžius
- mityba
- apranga, išvaizda
- gyvenvietės, architektūra ir interjeras
- ūkinė veikla
- susisiekimas ir komunikacija
- religija
- sveikata ir liga
- gamta ir žmogus
- skaičiavimas ir matavimas
- liaudies menas
- kalendorinės šventės ir minėtinos dienos
- poilsis ir pramogos
- etnologija kaip mokslas

Kiekviena sritis skaidoma smulkiau, todėl vienas reiškinys gali būti priskiriamas ir kelioms kultūros sritims ar jų sudėtinėms dalims.

Vaizdo ir garso archyve etnologiją reprezentuoja keletas rinkinių, sudarytų iš IIES fototekos kolekcijų: *Kūdikystė ir vaikystė, Etninės grupės, Sūpuoklių nuotraukos, Kalendorinių papročių nuotraukos* ir kt. Vizualūs etnologijos duomenys taip pat figūruoja *Aruodų* duomenų rinkinyje *Žirgas lietuvių etninėje kultūroje*. Į *Vaizdo ir garso archyvą* įkėlus Šiaulių kraštotyros draugijos žurnalo *Gimtasai*

TERMINAS: KALĖDOS

APIBRĖŽIMAS: Nuo gruodžio 25 d. dvi-keturias dienas švenčiama šventė.

PLAČIAU APIE TERMINĄ:
Nuo gruodžio 25 d. švenčiama viena iš trijų metinių švenčių. Iki 1775 m. ši šventė švęsta keturias dienas visoje Lietuvoje. XX a. pirmojoje pusėje tiek dienų ši šventė švęsta tik Rytų Lietuvoje. Kitur Kalėdas šventė 2-3 dienas (evangelikams reformatams ir evangelikams liuteronams privalomos trys šventės dienos, katalikams – dvi). Šventė prasidėdavo naktinėmis Piemenėlių mišiomis, po jų rengti Kalėdų pusryčiai, vaikus lankydavo Kalėdų senelis. Švęsdavo šeimoje, vengdavo pasilinksminimų. Antrąją dieną (šv. Steponas) bažnyčioje šventindavo avižas, suaugusieji eidavo į svečius, jaunimas – į vakarėlius. Tą dieną namo išvykdavo samdiniai. Trobas lankydavo persirengėliai. Ketvirtoji, vėliau trečioji, šventės diena vadinta Ledų diena. Jos metu vengta dirbti tikint, kad pasėlius išmuš ledai. Tęsiamas svečiavimasis, pasilinksminimai.

AUKŠTESNI LYGMENYS: ETNOLOGIJA | KALENDORINĖS ŠVENTĖS IR MINĖTINOS DIENOS | TRADICINĖS | PASTOVIOSIOS RUDENS - ŽIEMOS ŠVENTĖS IR LAIKOTARPIAI

SUSIJĘ TERMINAI:
TARPUŠVENTIS
ADVENTO-KALĖDŲ DAINOS

Etnologijos termino pavyzdys

kraštas iliustracijas *Aruodai* pasipildė labai gausia etnografinių daiktų piešinių, brėžinių ir nuotraukų kolekcija.

Etnologų darbo rezultatas *Personalijų banke* – 28 su etnologija susijusių asmenų, tarp jų Angelės Vyšniauskaitės, Vacio Miliaus, Juozo Baldžiaus ir kitų etnologų biografijos.

Asmuo Angelė Vyšniauskaitė

VAIZDAI

PAVADINIMAS: Prof. Angelė Vyšniauskaitė

KLASIFIKACIJA: ETNOLOGIJA | ETNOLOGIJA KAIP MOKSLAS | **PERSONALIJOS**

ORIGINALI ANTRAŠTĖ: Prof. Angelė Vyšniauskaitė

FIKSUOTOJAS: Žilvytis Šaknys

Aruoduose skelbiami duomenys apie žymiausius XX a. Lietuvos etnologus

VAIZDO IR GARSO ARCHYVAS

Vaizdo ir garso archyvas yra labai svarbi *Aruodų* informacinės sistemos dalis. Jame saugomi visi *Aruodų media* duomenys: garso įrašai, fotonuotraukos, brėžiniai, natomis užrašytos melodijos, video medžiaga ir kt.

Vaizdo ir garso archyvo įrašų skaičius 2006 metais siekia 2600. Didesnė jų dalis yra praėjusio šimtmečio piešiniai ir fotonuotraukos, kuriuose yra užfiksuota plati lituanistinių temų panorama: archeologinės vietos ir radiniai, istorijos objektai, etnografinės realijos, asmenų portretai, tiriamųjų ekspedicijų akimirkos ir kt. Video siužetuose galima matyti piliakalnius, šventvietes, tautosakos pateikėjus, istorines vietoves ir kt. Garso įrašais pristatomi tarminės šnekos pavyzdžiai, tautosakos kūriniai, pasakojimai.

VAIZDAI

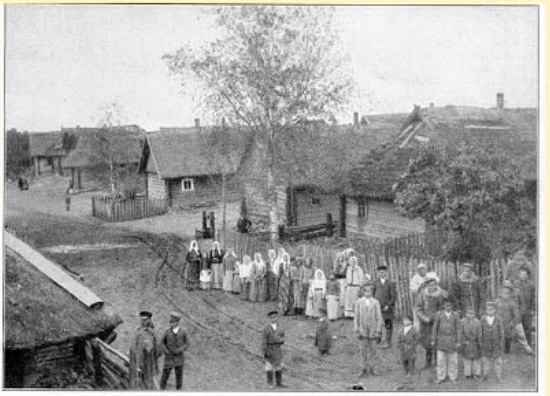

Panošiškių sodžius šventadienyje. (Rudziškių apylinkė, Trakų apskr.).

PAVADINIMAS: Panošiškių kaimas (Trakų r.)

KLASIFIKACIJA: ETNOLOGIJA | GYVENVIETĖS, ARCHITEKTŪRA, INTERJERAS | KRAŠTOVAIZDIS IR GYVENVIETĖS | **KAIMAI**

KLASIFIKACIJA: ETNOLOGIJA | BENDRUOMENĖ, TEISĖ, VALSTYBĖ | **VISUOMENĖS GRUPĖS**

KLASIFIKACIJA: ETNOLOGIJA | **APRANGA, IŠVAIZDA** Valstiečių šventadienio drabužiai.

ORIGINALI ANTRAŠTĖ: Panošiškių sodžius šventadienyje (Rudziškių apylinkė, Trakų apskr.)

Vaizdo ir garso archyve pateikiama įvairių laikotarpių medžiaga (archeologinių artefaktų, etnografinių objektų nuotraukos ir kt.)

Vaizdo ir garso archyvo duomenų paieška atliekama naudojant bendrosios paieškos užklausas. Rasti *Vaizdo ir garso archyvo* įrašai žymimi specialiomis ikonomis.

Papildomą galimybę peržiūrėti media duomenis teikia jų skirstymas į tam tikrus duomenų rinkinius, pvz., *Šiaulių kraštotyros draugijos žurnalo „Gimtasai kraštas“ 1939 m. komplekto iliustracijos*, *Leidinio „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais“ iliustracijos, Sūpuoklių fotonuotraukos iš Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus fototekos, Aukštaitijos folkloro pateikėjų nuotraukos* ir pan.

Garso įrašai ir vaizdai yra ne vien tik *Aruodų* tekstų iliustracijos. Išsamūs *media* duomenų aprašymai, apibūdinantys autorių, sukūrimo vietą ir laiką, šaltinį, mokslinę klasifikaciją, fiksavimo pobūdį (*brėžinys*, *faksimilė*, *interviu...*) ir kitokius svarbius faktus, suteikia šiems įrašams savarankiškų duomenų statusą, todėl jie gali būti naudojami ir atskirai nuo *Aruodų* pagrindinės saugyklos.

Vaizdo ir garso archyve yra daugiau kaip 60 tautosakos ir 100 tarmių garso įrašų fragmentų

PERSONALIJŲ BANKAS

Personalijų banke kaupiami duomenys apie asmenų, kurių profesiniai, kultūriniai, visuomeniniai interesai susiję su lietuvių kalba, tautosaka, etnologija, istorija, archeologija, gyvenimą ir veiklą. Tai istorinės asmenybės, senosios raštijos kūrėjai, mokslininkai, duomenų rinkėjai, tautosakos pateikėjai ir kt.

Personalijų banko įrašuose yra nurodomi pagrindiniai aprašomų asmenų duomenys: gimimo data ir vieta (mirusiųjų – ir mirimo), išsilavinimas, mokslo ir pedagoginiai vardai, pagrindinės darbo vietos ir pareigos, apibūdinama profesinė, kūrybinė, visuomeninė, kita specifinė veikla, jos įvertinimas, apdovanojimai ir kt. Nurodoma atliktų darbų bibliografija ir naujausi duomenų apie juos šaltiniai (enciklopedijos, straipsniai ir kt.). Dėl didelės aprašomų asmenų veiklos įvairovės – istorinės giminės atstovas, mokslininkas, kaimo dainininkas ar pasakotojas – ne visų duomenų pateikimą galima suvienodinti, pavyzdžiui, istorinių asmenybių duomenys neretai yra nežinomi ar dėl jų ginčijamasi, dabar gyvenančių – gana tikslūs.

Asmuo

VARDAS: Kazimieras

PAVARDĖ: Būga

BIOGRAFIJA:
Kazimieras Būga gimė 1879 m. lapkričio 6 d. Pažiegės k., Zarasų r. (mirė 1924 m. gruodžio 2 d. Karaliaučiuje; palaidotas Kaune). 1890–1892 m. mokėsi Dusetų valsčiaus, Zarasų apskrities mokyklose. 1897m. baigė keturklasę šv. Kotrynos mokyklą ir 1897 m. įstojo į Peterburgo kunigų seminariją, o 1898 m. ją metė. Vertėsi pamokomis, dirbo meteorologijos observatorijoje, dalyvavo Peterburgo lietuvių veikloje. Globojamas Peterburgo lietuvių kunigų ir rusų mokslininkų, įstojo į Peterburgo u-tą. Jį baigęs 1912 m. lieka Lyginamosios kalbotyros katedroje rengtis profesūrai. 1916 m. išlaikęs magistro egzaminus paskiriamas Peterburgo u-to privatdocentu. 1917–1919 m. Permės, 1919–1920 m. Tomsko, nuo 1922 m. Lietuvos u-to profesorius. K. Būga – žymiausias lietuvių kalbos tyrinėtojas, ypač daug nusipelnęs lietuvių leksikologijai ir leksikografijai, lietuvių etimologijai, onomastikai. Parašė vertingų darbų iš Lietuvių kalbos istorinės fonetikos ir morfologijos, tyrė baltų mitologijos problemas, jo darbai turėjo didelę įtaką sprendžiant kuršių baltiškumo klausimą. Pirmasis K. Būgos leksikografinis darbas – „Lietuvių-rusų kalbų žodynėlis" pagal Jono Jablonskio išleistas „Lietuvių pasakas". Peterburgo MA pakviestas, K. Būga suredagavo ir gerokai papildė Antano Juškos žodyno K raidę. Ypatingos svarbos K. Būgos gyvenimo darbas – „Lietuvių kalbos žodynas". Medžiagą jam kaupti pradėjo 1902 m. (ši data dabar laikoma akademinio „Lietuvių kalbos žodyno" kartotekos pradžia). Į Kauną K. Būga atvyko su 4 pūdais kortelių būsimajam žodynui. Pradėdamas rašyti žodyną, jau turėjo apie 600 000 kortelių. Pirmasis „Lietuvių kalbos žodyno" sąsiuvinis išleidžiamas 1924 m., antrasis – 1925m., jau po mirties. K. Būga rašė tezauro tipo žodyną: dėjo į jį asmenvardžius, vietovardžius, svetimžodžius, aiškino žodžių kilmę, istoriją. Šie K. Būgos žodyno sąsiuviniai yra akademinio „Lietuvių kalbos žodyno" ištakos.

PASTABOS: Pirmasis profesionalus lietuvių kalbininkas, baltistas, žodynininkas

(4)

Kai kurie asmenys *Personalijų banke* jau išsamiai aprašyti. K. Būgos aprašymo fragmentas

Personalijų aprašai papildomi *Vaizdo ir garso archyvo* duomenimis – nuotraukomis, užrašytų duomenų skenuotomis kopijomis ir pan., jei turimi jų balso įrašai – ir šiais įrašais. Kai kurie aprašai sujungti su pagrindinės saugyklos duomenimis, *Bibliografijos katalogu*, nurodytos giminystės sąsajos, pavyzdžiui, tarp Giedraičių giminei priklausančių istorinių asmenų, tarp Jablonskių giminei priklausančių mokslininkų ir pan.

Pateikiant asmenų, kurie rinko kalbos, tautosakos, etnologijos faktus, stengiamasi nurodyti, kokių sričių duomenis ir iš kokių vietų jie rinko, kada pradėjo rinkti, kiek surinko ir pan., archeologų – kiek ir ką kasinėjo. Pavyzdžiui, aprašant kunigo Felikso Sragio lituanistinę veiklą, be kitų dalykų, pasakoma, kad jis Plungės gimnazijoje dėstė lietuvių, vokiečių ir lotynų kalbas, kad „Lietuvių kalbos žodynui“ užrašė apie 5000 žodžių.

2006 m. *Personalijų banke* yra pateikti daugiau ar mažiau išsamūs aprašai 262 asmenų, kurių veikla labiausiai ryški šiose srityse: kalbotyros – 97, tautosakos – 50, archeologijos – 45, istorijos – 42, etnologijos – 28. Pildant *Aruodų pagrindinę saugyklą* bei pagalbines saugyklas *Personalijų banko* apimtis greitai auga – jau dabar jame paminėta apie 1400 asmenų. Daugelis iš jų į šį banką pateko kaip cituojamų mokslinių komentarų, iš žodynų atrinktų pavyzdžių, vaizdų archyve pateiktų nuotraukų autoriai, publikacijų bendraautoriai, duomenų pateikėjai ir pan.

Ieškant asmenų, vartotojui iš karto pateikiami su šiuo asmeniu susiję duomenys. Užrašyti ar sukurti tekstai, vaizdo ir garso fiksacijos, pateikti tautosakos kūriniai žymimi specialiais ženklais greta asmens pavardės

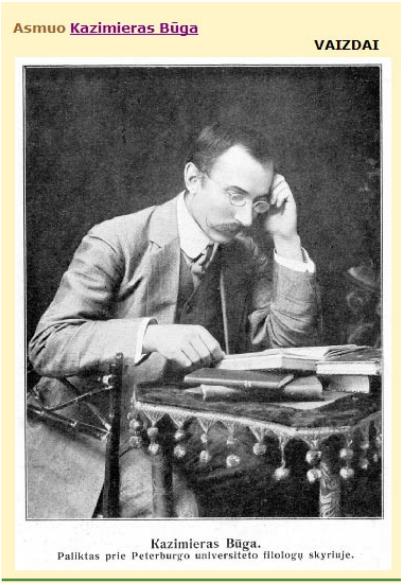

Asmenų aprašymus iliustruoja nuotraukos

TERMINŲ TEZAURAS

Terminų tezauras yra integralus penkių mokslo šakų – archeologijos, etnologijos, folkloristikos, istorijos ir kalbotyros – terminų žodynas. Tokia forma pirmą kartą bandoma įvardinti šių mokslo šakų objektą, reglamentuoti mokslinės terminijos vartojimą bei nustatyti terminų atitikmenis užsienio kalbomis. Tačiau svarbiausia, kad *Terminų tezauras Aruoduose* atlieka mokslinio klasifikavimo instrumento vaidmenį.

Naudojant tezauro terminus yra apibūdinami pagrindinės saugyklos objektai, vaizdai ir garso įrašai. Tezauro terminai taip pat naudojami *Personalijų banke* aprašant asmenų veiklos sritį bei jų įnašą į lituanistiką (pvz., folkloro tyrinėtojai, folkloro atlikėjai, archeologai tyrėjai).

Atsižvelgiant į tarptautines tezaurų kūrimo taisykles, *Terminų tezaure* įdiegtas trijų rūšių terminų tarpusavio sąsajų modelis: terminai tarpusavyje yra saistomi hierarchinių (pvz., sakytinė tautosaka – sakmės – padavimai), ekvivalentinių (pvz., antskydis – umbas, segė – sagė) ir asociatyvinių (pvz., dalgis – pjautuvas, arklas – žagrė) ryšių. Be tikrųjų, tezaurui priklauso ir pagalbiniai terminai, patikslinantys terminų hierarchinius ryšius (pvz., *ginklai: ginklai pagal funkciją, ginklai pagal kovos taktiką, sudedamosios dalys*). Tai padeda tezaure įvesti aiškesnę ir ra-

TERMINAS: VAIŠIŲ DAINOS

APIBRĖŽIMAS: Vokalinio folkloro kūriniai, atliekami vaišių, įvairių pobūvių, sueigų metu.

AUKŠTESNI LYGMENYS: FOLKLORISTIKA | TAUTOSAKA | DAINUOJAMOJI TAUTOSAKA

SINONIMIJA: gėrimų dainos
NIEMI, A. R. Lituanistiniai raštai. Lyginamieji dainų tyrinėjimai. Vilnius: Džiugas, 1996, p. 199.
Dainos. Jurgio Dovydaičio surinktos ir skiriamos mokykloms. Kaunas, 1931, p. 179.

SINONIMIJA: uliaunos dainos
Nevartotinas sinonimas.

TERMINO ŠALTINIAI:
JONYNAS, AMB. Lietuvių liaudies dainos ir raudos. Iš: Lietuvių tautosaka, t. 2: Dainos, raudos. Medžiagą paruošė V. Barauskienė, B. Kazlauskienė, B. Uginčius. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1964, p. 16–20.

PAVYZDYS:
1. Nelygus stalelis,
Neateina stiklalis. (2×2)
Lygysim stalelį,
Paleisim stiklalį. (2×2)

2. Išgėriau septynias,
Da gersiu devynias. (2×2)

Terminai aprašomi pagal tarptautinius standartus atitinkantį modelį

FOLKLORISTIKA | MUZIKINIS FOLKLORAS | Pagal rūšį | INSTRUMENTINIS FOLKLORAS | INSTRUMENTINIO FOLKLORO ŽANRAI | INSTRUMENTINĖS SUTARTINĖS

Kiekvienas terminas priklauso tam tikrai hierarchinei pakopai

cionalesnę tvarką, nes terminai rikiuojami kiekviename lygmenyje hierarchiškai išsišakojančio medžio principu abėcėlės tvarka.

Kuriant atitinkamas *Terminų tezauro* sudėtines dalis atskirų mokslo šakų rezultatai yra gana skirtingi. Tezauro struktūra šiandien apima apie 2500 terminų, tačiau didelė darbo apimtis ir siauras autorių ratas lėmė, kad šiandien parašyta tik apie 910 terminų straipsnių. Todėl tezauro kūrimas turėtų būti tęsiamas ir siekiama oficialaus (LR Terminų banko įstatyme numatyto) šių terminų standartizacijos lygmens.

Tezauro terminų ir su jais susietų įrašų paieška *Aruoduose* atliekama naudojant bendrąją paiešką – termino užklausos laukelyje įrašant terminą ar jo dalį. Pvz., įrašę terminą *piliakalnis,* galėsime peržiūrėti įvairių piliakalnių tyrinėjimų aprašymus, tyrimų brėžinių ir radinių piešinius, galėsime pasiklausyti apie piliakalnius pasakojamų padavimų ir kt.

VAIZDAI

PAVADINIMAS: Dvaronių akmuo, vad. Puntuku (Anykščių r.)

KLASIFIKACIJA: ARCHEOLOGIJA | ARCHEOLOGINĖS VIETOS | SAKRALINĖS VIETOS | ŠVENTVIETĖS | **ŠVENTAS AKMUO**

ORIGINALI ANTRAŠTĖ: Puntuko akmuo Anykščių val.

FIKSAVIMO METAI: iki 1937

Kai kurie terminai yra iliustruojami fotonuotraukomis, brėžiniais, piešiniais iš *Vaizdo ir garso* archyvo. Pvz., aprašant terminą *šventvietė*, pateikta švento akmens fotonuotrauka

BIBLIOGRAFIJOS KATALOGAS

Bibliografijos katalogas – tai *Aruodų* informacinei sistemai aktualių leidinių ir straipsnių duomenų bazė.

Bibliografijos katalogas atlieka dvi labai svarbias funkcijas:

- Čia kaupiami visų *Aruoduose* pateikiamų tekstinių, vaizdo ir garso duomenų publikacijų bibliografiniai įrašai. Centralizuota bibliografijos duomenų bazė leidžia organizuoti leidinių paiešką *Aruoduose*.
- *Bibliografijos kataloge* pradedama kaupti lituanistikos bibliografija. 2006 m. čia yra 3070 archeologijos, etnologijos, folkloristikos, istorijos ir kalbotyros srities įrašų, kurie hierarchiškai organizuojami naudojant *Terminų tezauro* terminus (kitaip – *Aruodų rubrikas*). Tai leidžia vartotojui surasti leidinius pagal stambesnės, smulkesnės ar net labai detalios mokslinės klasifikacijos terminus, pvz.:
  dainuojamoji tautosaka >>> dainos >>> darbo dainos >>> rugiapjūtės dainos; archeologinės vietos >>> gynybinės vietos >>> piliakalniai >>> piliakalniai žvalgakalniai.

Bibliografijos katalogo prieiga leidžia ne tik surasti reikalingas bibliografines pozicijas, bet ir iškart peržiūrėti *Aruodų* visateksčius duomenis. Kadangi katalogas sąsajomis sujungtas su *Aruodų pagrindine saugykla* bei *Vaizdo ir garso archyvu*, visi leidinių ir straipsnių tekstiniai ar vaizdo (garso) duomenys pasiekiami tiesiai iš *Bibliografijos katalogo.* Dažniausia tai yra leidinio (straipsnio) fragmentai, patalpinti *Aruoduose*, bet kai kada jie apima ir ištisą leidinį, kaip, pavyzdžiui, tautosakos leidinio *Lietuvos rašytojų užrašytos pasakos ir sakmės* (Vilnius, 1981)

			Antraštė	Šaltinis,skelbimas	Aruodų prieiga
37	☐	Knyga	Lietuvių liaudies dainynas. T. 5: Vestuvinės dainos. [D.] 3 : Mergvakario ir jaunojo sutiktuvių dainos	Vilnius : Vaga, 1989	Per šilelį jojau. Atjuo atjuo bernelis par lauką. Ar aš tau, sese, nesakiau. Ar šeri žirgelį, ar josi.
38	☐	Knyga	Lietuvių liaudies dainynas. T. 4: Vestuvinės dainos. [D.]2: Sutartuvių-jaunojo išleistuvių dainos	Vilnius : Vaga, 1988	Aš padainuosiu. Gėriau aluti. Oi, gėriau gėriau. Šviesi naktis mėnesiena. Saulijuė raudona. Pas tėvučio augau. Pašilėj pašilėj. Rengės brolis didį kelią. Daugiau sąsajų žr. detaliame įraše.

Iš *Bibliografijos katalogo* įrašų galima patekti tiesiai į *Aruoduose* aprašytus objektus

atveju – iš šio bibliografinio įrašo vartotojas gali peržiūrėti visus *Aruoduose* skelbiamus tautosakos kūrinius.

Bibliografijos katalogas sukurtas naudojant *Aleph* programinę įrangą ir bendradarbiaujant su Lietuvos akademinių bibliotekų tinklu bei Lietuvos virtualiąja biblioteka. Todėl jis taip pat yra pasiekiamas per Lietuvos virtualiosios bibliotekos prieigą.

Bibliografijos kataloge įdiegtas *Aruodų terminų tezauras* leidžia ieškoti leidinių pagal mokslinės klasifikacijos hierarchiją

RAKTAŽODŽIŲ VARDYNAS

Raktažodžiai (angl. *keywords*) yra vienas svarbiausių paieškos duomenų bazėse įrankių arba kelio pradžia, įvardijanti paieškos tikslą ir leidžianti greitai pasiekti ieškomus duomenis.

Aruoduose pateikti raktažodžiai sudaro tam tikrą organizuotą visumą – daugiapakopę organizacinę struktūrą, apimančią keliolika sričių:

- augalai ir grybai
- buitis
- darbas
- gamta
- gyvūnai
- išvaizda
- judėjimas
- komunikacija
- kultūrinė aplinka, menas
- laikas ir erdvė
- mainai
- medicina
- medžiagos
- mityba
- mokslas
- muzika, dainos, šokiai
- poilsis ir pramogos
- psichinė veikla
- religija, tikėjimai, pasaulėžiūra
- simboliai
- statiniai
- transportas
- žmogus, šeima, visuomenė

Raktažodžių visuma yra savaip organizuota, joje egzistuoja tam tikri tarpusavio reikšminių santykių dėsningumai. Sistema yra atvira – leidžianti *Raktažodžių vardyną* papildyti naujais žodžiais.

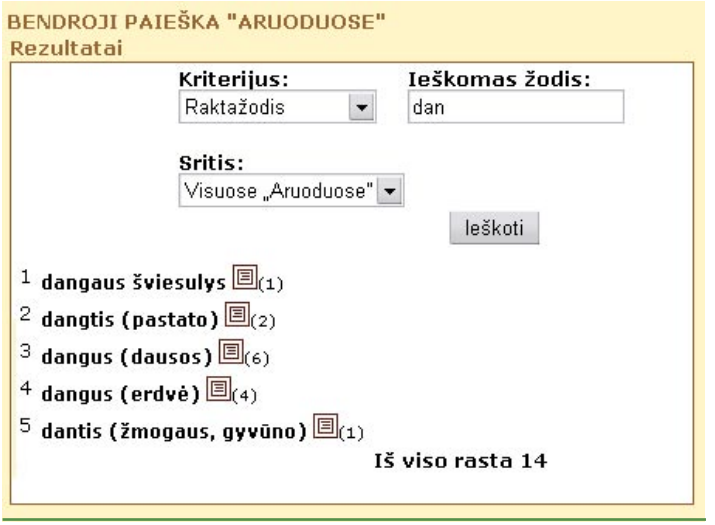

Pagal raktažodį ieškoma *Aruodų* pagrindinės saugyklos duomenų

Raktažodžių vardynas sukurtas kaip pagalbinė priemonė vartotojui ieškoti žodžių ar žodžių junginių. Hierarchine šio vardyno organizacija siekiama vartotojui padėti rasti ir visos jį dominančios teminės grupės duomenis. Hierarchiją sudaro žodžiais žymimos sąvokos, kurios vienija arba apima tą patį požymį turinčius konceptus ir jų referentus. Raktažodžiai skirstomi į tam tikras grupes ar posistemius bei nustatomi jų tarpusavio ryšiai. Pats mažiausias hierarchinės struktūros vienetas yra žodis (arba žodžių junginys) ir jo reikšmė: vienareikšmio žodžio – pati jo reikšmė, daugiareikšmio žodžio – viena iš jo reikšmių.

Įvedant duomenis į raktažodžių skiltį, aprašomi svarbiausieji teksto žodžiai. Jie pateikiami pagrindine forma. Raktažodžiai yra tiesiogiai susiję su skelbiamu tekstu bei jį lydinčiu komentaru ir vaizdo bei garso objektų aprašymais *Aruodų pagrindinėje saugykloje*. Į raktažodžių langelį papildomai įvedami žodžiai, kurių nėra originaliame tekste, tačiau jie nusako svarbius teksto struktūros požymius bei funkcinę priklausomybę.

GEOGRAFIJOS BANKAS

Geografijos banke saugoma informacija apie Lietuvoje ir už jos ribų esančius administracinius vienetus ir geografines vietoves: šiuolaikinius administracinius vienetus (*apskritis, seniūnija* ir kt.), gyvenamąsias dabartines ir istorines vietoves (*miestas, kaimas* ir kt.) ir geografinius objektus (*miškai, ežerai, kalnai* ir kt.). Šiuo metu banko pagrindą sudaro apie 27 000 Lietuvos gyvenamųjų vietovių įrašų (2004-10-15 LR Administracinių vienetų ir gyvenamųjų vietovių registro išrašo pagrindu) ir 100 geografinių objektų (upių, kalnų, miškų ir kt.) straipsnių.

Kiekvienas *Geografijos banko* straipsnis susideda iš dviejų dalių. Pirmąją straipsnio dalį sudaro vietovės adresas ir žinios apie vietovardį: vietos pavadinimo istorinės formos, kirčiuotė, etimologija, įvairios istorinės žinios ir kita svarbi informacija. Šie duomenys gali būti puiki terpė interaktyviam šiuolaikinių ir istorinių vietovardžių žodynui kurti.

Antroji straipsnio dalis skirta parodyti kaip plačiai viena ar kita geografinė vieta yra reprezentuojama *Aruodų* saugyklose. Pavyzdžiui, *Palangos* miesto įrašas jau dabar leidžia rasti nuorodas į Palangos apylinkėse rastų gintarinių dirbinių, 1914 m. Didžiosios gatvės, 2005 m. kopų tvirtinimo pajūryje darbų fotografijas, Palangos senovės gyvenvietėse ir kapinyne rastų archeologinių dirbinių piešinius. Čia taip pat užfiksuotos Palangos įrašo sąsajos su pagrindinėje saugykloje aprašytais objektais: piliakalniu, vadinamu Birutės kalnu, XVI a. užrašyta legenda apie didįjį kunigaikštį Kęstutį ir Birutę, 1956 m. Palangoje užrašyta sakme „Uždegtas vežimas“ ir pan.

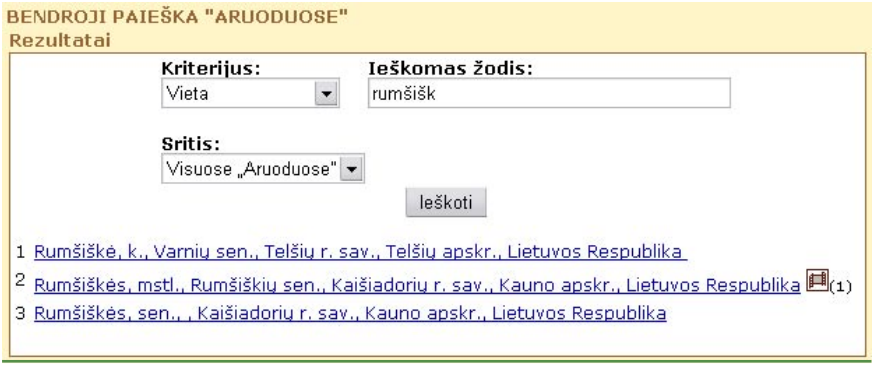

Ieškant duomenų pagal administracinę arba geografinę vietą, pateikiamas jų sąrašas

Geografijos banke yra įdiegtas hierarchinis vietų skirstymo principas, kadangi kiekviena vieta, nepriklausomai nuo jos dydžio ir reikšmės, yra kitos geografinės arba administracinės vietos dalis. Pavyzdžiui, Vilniaus miestas yra Vilniaus apskrityje, Marvelė – Kauno mieste, Birutės kalnas – Palangos mieste, Bažnytėlės sala – Trakų Galvės ežere. Tarpusavyje hierarchinėmis sąsajomis susieti aprašomų vietų straipsniai suteikia patogią galimybę naudotis *Geografijos banko* duomenimis ir persikelti iš vieno straipsnio į kitą lokalizuojant visas reikiamas administracines ir geografines vietas.

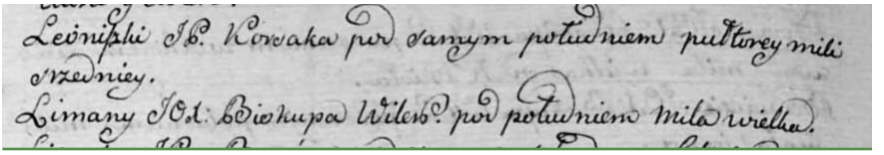

Geografijos banke ketinama pateikti duomenis ir apie ankstesnius Lietuvos suskirstymus. 1784 m. Šešuolių parapijos aprašymo fragmentas: *Leoniškiai, Limonys* (LVIA f. 694-1-3504, l. 376v).

1784 m. Utenos parapijos aprašymo žemėlapio fragmentas: *Pakalniai, Viskėnai, Utenėlė, Vosgėliai, Narkūnai, Mirkėnai, Antalgė.* (LVIA f. 694-1-3504, l. 173)

TAUTOSAKOS KATALOGAI

Tautosakos katalogai yra specifinė duomenų organizacijos forma, kai tekstai grupuojami pagal struktūrinius-semantinius siužetų elementus. Šiuolaikinė folkloristika neįsivaizduojama be tipologinės analizės – tik tyrinėjant variantų visumą, išryškėja gilioji tautosakos prasmė.

Aruodų informacinė sistema 2006 m. turi du integruotus katalogus, reprezentuojančius fundamentalių tautosakos žanrų – pasakų ir dainų tipus.

Lietuvių pasakojamosios tautosakos elektroninis katalogas yra sukurtas dviejų profesorės Bronislavos Kerbelytės leidinių – *Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogas* (Vilnius, 1999, t. 1; 2001, t. 2) ir *Lietuvių liaudies pasakų repertuaras* (Vilnius, 2002) – pagrindu. Elektroninėje erdvėje šie du skirtingi leidiniai sudaro bendrą visumą ir vienas kitą papildo; galimybę juos susieti teikia bendra Aarne's-Thomsono tarptautinė pasakų tipų numeracija.

Lietuvių liaudies dainų elektroninis katalogas parengtas *Dainų katalogo kartotekos* (LLTI) ir jo spausdintos versijos – *Lietuvių liaudies dainų katalogo* (Vilnius, 1972, t. 1; 1976, t. 2; 1977, t. 3; 1980, t. 4; 1982, t. 5; 1986, t. 6) – pagrindu. Susisteminti duomenys apie dainuojamąją tautosaką jame pateikiami laikantis nu-

Paieška Bronislavos Kerbelytės "Lietuvių pasakojamosios tautosakos kataloge"

Žanrinis skyrius:	Pasakos apie gyvūnus
Žanrinis poskyris:	Laukiniai gyvūnai
Tipo numeris ir pavadinimas:	**AT 33 - Lapė duobėje apsimeta negyva**
Tipo variantų ir kontaminacijų skaičius:	[7; 7
Tipo aprašymas:	

1.1.2.4. Herojus pasiekia, kad jį patalpintų į norimą vietą

H išsivaduoja: Lapė / gervė duobėje apsimeta negyva. Negyvą lapę / gervę medžiotojai padeda ant duobės krašto - ta pabėga.

[5]: **R** 262(289), 2059(42); **V** 267(24), 2674(44); **K** SchPP 29. **1 + 2 + 4 + 33** [2]; **136 A*** + **20 A** + **21** + **33** [2]; **Įvairūs** [3]: **Ž** 1197(15); **V** 552(737); **R** 1094(18).

1.2.2.18. Herojus mėgdžioja kito personažo veiksmus, nepaisydamas aplinkybių skirtumo

H neišsivaduoja: Lapė mato, kaip šarka išsigelbsti iš narvo, ir taip pat apsimeta negyva - žmonės ima jai kailį lupti. - **1.2.2.18.** (Šarka apsimeta negyva - žmogus ją išmeta iš narvo. - 1.1.2.4.).

[2]: **V** SIŠLP 39 ~ I 324(16).

Bendrą tipo aprašymą žr. Lietuvių liaudies pasakų repertuare

Pasakos aprašymas *Lietuvių pasakojamosios tautosakos elektroniniame kataloge*

sistovėjusių žanrinių ir tipologinių klasifikavimo principų. 2006 m. vartotojams prieinama vieno žanro – kalendorinių apeigų dainų – katalogo versija.

Paieškos metu elektroniniame dainų kataloge prieinama trejopo pobūdžio informacija: sintetinė (dainų tipų anotacijos), analitinė (šaltinių nuorodos; duomenys apie variantą, t. y. pateikėją, užrašytoją, užrašymo vietą ir laiką ir kt.), informacinė (sąsajos; dainų tekstų pavyzdžiai).

Aruodų pagrindinėje saugykloje esantys pasakų ir dainų tekstai yra susieti su tipų aprašymais šiuose elektroniniuose kataloguose. Pavyzdžiui, vartotojas, radęs jį dominančią pasaką ir norėdamas pasižiūrėti, kiek yra šios pasakos variantų, kur jie paplitę, kaip varijuoja ir t.t., iš karto gali nukeliauti į atitinkamo tipo aprašymą kataloge – tereikia pasinaudoti *Aruodų* siūloma nuoroda. Pirmuoju žingsniu atidaromas *Lietuvių liaudies pasakų repertuare* esantis glaustas tipo aprašymas, o jei norima sužinoti plačiau ir surasti visų spausdintų ir rankraštinių variantų signatūras, kitu žingsniu pereinama į *Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogo* elektroninę versiją.

Analogišku būdu *Aruodų pagrindinė saugykla* susieta su liaudies dainų elektroniniu katalogu.

Visi *Aruodų* tautosakos katalogų duomenys turi dvejopos paieškos galimybes. Kaip savarankiški elektroniniai ištekliai kiekvienas jų turi savo paiešką, leidžiančią ieškoti reikalingo pasakų ar dainų tipo. O integrali *Aruodų* tipologinė paieška siūlo galimybę ieškoti ne tipų aprašymų, bet pačių tekstų – pageidaujamo tipo pasakos ar dainos.

Lietuvių liaudies dainų elektroniniame kataloge pateikti kalendorinių dainų tipų bei versijų aprašymai ir kiekvieno dainų tipo pavyzdžiai

LITHUANIAN CULTURAL HERITAGE INFORMATION SYSTEM *ARUODAI*

Aruodai (www.aruodai.lt) is an information system designed for digitization of the Lithuanian cultural heritage. Its symbolic title *Aruodai* ['Garner'] implies Lithuanian cultural grain being accumulated, stored here and then drawn out again.

Aruodai embodies an inter-institutional information system, created in 2003–2006, in the course of carrying out the joined project by the Institute of Lithuanian Literature and Folklore, the Institute of the Lithuanian Language, the Lithuanian Institute of History, and the Institute of Mathematics and Informatics. The project was supported by the Lithuanian State Science and Studies Foundation.

In 2006, five scientific disciplines were introduced in *Aruodai,* i.e. archaeology, ethnology, folkloristics, history and linguistics. Data from these disciplines is presented in *Aruodai.*

Data entered into *Aruodai* was drawn from academic publications, e.g. from the *Dictionary of Lithuanian Language*, scholarly publications of folklore, publications of the archaeological investigations, etc. and from the ancient sources, i.e. early written records, etc. Numerous manuscript materials from the Lithuanian folklore archives, the manuscript collections at the library of the Institute of Lithuanian Literature and Folklore, the archives of dialects at the Institute of the Lithuanian Language, and photographed materials from the Department of Ethnology, the Lithuanian Institute of History have also been included.

The information system *Aruodai* comprises nine integrated repositories, i.e.:

- *Main Repository* of IS ARUODAI (1767 records)
- *Audio Visual Archive* (2400 records)
- *Personalities Database* (1391 records, 262 extended entries)
- *Geographic Database* (27 100 records, 100 extended entries)
- *Thesaurus of Terms* (2500 records; 910 extended entries)

Bibliographic Catalog (3070 records)

Vocabulary of Keywords (10 000 records)

Index of Lithuanian Folk Narratives (1151 records)

Index of Lithuanian Folksongs (361 records)

All the repositories comprising *Aruodai* are independent units, although interconnected in order to make a joined system, which enables the user searching for information to move from one repository to another.

The search system of *Aruodai* comprises the *general search*, which enables searching for the data according to all the main criteria (i.e. keyword, scholarly term, person, location, year, century, period, any given word), the *publications search*, *search of the manuscript collections*, and *typological search*.

In order to demonstrate what kind of data has been entered into *Aruodai,* it has been grouped to make collections of data: as many as 80 collections of various sizes are presented to the user.

The integral information system comprising different research areas enables the user to find a huge amount of various data in question. E.g., in the course of working on this project, a collection of data related to various aspects of the horse in Lithuanian culture was accumulated, therefore in *Aruodai* the horse names, photos of horses in various ethnographic contexts like traditional farming and festivals, sashes with woven ornaments representing a horse, folk tales and folksongs about horses, archaeological data on the horse burials, various fragments of the horse outfit, etc. may be found.

Garner, in which grain used to be stored in Lithuania